

*Az Európai Ifjúsági kutató-, Szervezetfejlesztő
és Kommunikációs Központ (EIKKA),
a SETUP Alapítvány, a Belvedere Meridionale Alapítvány,
a Nemzeti Civil Alapprogram,
valamint a SZTE Alkalmazott Humántudományi Intézete támogatásával*

ESZMÉNYEKTŐL A KOMPETENCIÁK FELÉ

Világkockázati társadalom – ifjúság – ifjúságpolitika – új kihívások
című tudományos konferencia - 2009. április 4. Szeged.

Publikált előadás:

Gábrity Molnár Irén¹

Vajdasági karrierépítés – ifjúságunk oktatása és esélyei

Bevezető gondolatok

Szerbia tranzíciós társadalmában, a vajdasági illetve a régióban élő aktív lakosság ténykedésén és rugalmasságán múlik, hogy tud-e alkalmazkodni a gyorsan változó körülményekhez. A mai generáció megannyi gazdasági krízis és háborús helyzete után próbálja folyamatosan megtalálni a társadalmi pozicionálás lehetőségeit. Hol van a fiatalok helye ebben a folyamatban? Vajdaságban a frissen végzett középiskolásoknak nehéz elhelyezkedni, a gimnázium pedig inkább csak a továbbtanulásnál jelent előnyt, hiszen gimnáziumi végzettséggel nehezebb munkát találni, mint szakközépiskolai diplomával. A továbbtanulásnak is csak akkor van értelme, ha javulnak vele a munkaerő-piaci esélyek. A fiatalok megoszlanak abban, hogy mi az elsődleges a karrierépítéshez: vajon főleg tehetségre, szaktudásra van szükség, vagy inkább előnyös kapcsolatokra?

A.) Mikor sikeres szakember egy fiatal?

1. A tehetségek és a sikeres szakemberek kinevelésének a jelentősége a vajdasági magyarság részére

A fiatalok oktatásával foglalkozni, magas szakmai szinten, hivatástudattal, lelkiismeretesen részt venni képzésükben, nehéz és felelősségteljes munka. A megfelelő iskoláztatás, a magyar anyanyelvű diákok tudásszintjének emelése nem csak az oktatási intézmények feladata, hanem mindazon társadalmi szubjektumoké is, akik a közösség létével törődnek. A kompetens szakember-állomány kinevelése, akik a régió munkaerőpiacának a versenyszférájában is megállják a helyüket, ma jobban, mint valaha nem csak a gazdasági fejlődés záloga, de a vajdasági magyarság megmaradásának a feltétele is. Európához „közeledve” kötelességünk lehetővé tenni a fiatal, kreatív egyéneknek, hogy bekapcsolódjanak a nemzetközi oktatási irányzatokba, miközben folyamatosan érezzük, hogy nehéz a hagyományos oktatási rendszert összeegyeztetni az új munkaerő-piaci követelményekkel, a szakemberek felkészültségének világszerte megkövetelt mércéivel.

Szerbiában, az iskolákban folyó munka színvonala emelkedőben van, sőt remélhetőleg a fiatalok között egy egészséges versenyszellem is kialakulhat. Egyébként, a szerbiai oktatási

¹ A szerző az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományi Kar és a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar tanára és a Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka) elnöke.

rendszer fejlődését keleti és nyugati hatások is alakították. A XIX. században és a XX. század elején a középfokú és a felsőoktatás európai mintára szerveződött, valamelyest alacsonyabb színvonalon. A falusi lakosság nagyrészt írástudatlan maradt, míg a közép- és felsőbb társadalmi rétegekbe tartozó fiatalok gimnáziumot, technikumot végeztek a városokban. A második világháború után, 1950-ig a szovjet oktatás hatása érvényesült. Akkor a tömeges írástudatlanságot kellett megoldani, ezért néhány hónapos/éves tanfolyamokat, szemináriumokat szerveztek. A Titói időkben egy egységes szocialista elvű oktatási rendszer kiépítésére törekedtek, kötelezték az alapoktatást egységesen az egész ország területén, megközelítőleg azonos feltételekkel; ezt az időszakot a folyamatosság, de a marxista ideológia befolyása is jellemezte. Az öngazgatású társadalmat építő évtizedeken át, több reformkísérletnek voltunk tanúi, mégis tradicionális, etatista, a tekintélyelvűségen és a kollektívizmuson alapult az oktatási rendszer Szerbiában. Ma, ha be szeretnénk kapcsolódni az európai oktatási rendszerbe, komoly korszerűsítést és reformot kell végrehajtanunk. A magyar iskolarendszer Vajdaságban a szerbiai oktatási rendszer része, így a legfontosabb feladatok az iskolarendszer újításában elsősorban azon belül valósulhat meg. Az oktatáshatékonyág elemzésében végzett eddigi kutatásaim eredményeképpen becslésem szerint az alapteendők az alábbiak:

- A tanterveket és óraterveket korszerűsítése úgy, hogy ezek alkalmazkodjanak az európai szabványokhoz, színvonalhoz, valamint e tapasztalatokat alkalmazva az oktatás és a gyakorlati/kutatómunka megszervezése terén is. A magyar szakemberek és pedagógusok feladata az, hogy ügyeljenek a magyar nyelvű és szellemiségű oktatásra is. Ez szisztematikus pluszenergiát igényel, akár a tömbben, akár a szórványban élő tanulókról van szó.
- Tanári kompetencia, vagyis a pedagógusállomány minőségének és szakmai színvonalának emelése, reális ösztönzésekkel és fizetésekkel. Különösen nagy hiány van a közoktatási intézmények magyarul tudó szaktanáraiból, fiatal kutató egyetemi tanárból, akik a háborús időszakban külföldre vándoroltak.
- Az infrastrukturális felszereltségbe való befektetés, korszerű taneszközök bevezetése (komputer, laboratóriumok, digitális könyvtárak).
- Az iskolarendszernek a bürokráciától és a politikai befolyástól való mentesítése, meghagyva az oktatási intézményeknek a hivatásuk elveivel összhangban, az autonóm tevékenység szabadságot. Vagyis, sokkal előnyösebb lenne, ha a közoktatás és a felnőttoktatás a Vajdaság tartomány hatáskörébe kerülne, nem a Belgrád központú minisztérium döntésszférájába.
- Az oktatást olyan befektetésnek kell tekinteni, amely a végzett szakemberek tudása, szakmai ismeretei révén előbb-utóbb kifizetődik, miközben a munkaerőpiac igényeinek kielégítésére is folyamatosan törekszünk. Külön figyelmet kell fordítani a tehetségápolásra, a több nyelven beszélő fiatal kutatókra, hogy ne legyünk lépéshátrányban a korszerű nemzetközi oktatási folyamatokkal.

Az „agyelszívás”, azaz a diplomások elvándorlása minden dél nyugat-európai országra jellemző, de az elmúlt évtizedekben a szerbiai, macedón és montenegrói értelmiségi elvándorlás a legerőteljesebb, legdrasztikusabb. A mögöttünk hagyott évtizedekben a becslése szerint Szerbiát mintegy 300 ezer fiatal szakember hagyta el. Sokan közülük most Nyugat-Európában, vagy Amerikában foglalkoznak tudományos kutatómunkával. Az Oktatási Minisztérium adatai szerint (diplomájuk alapján 2002-ben) Szerbiában 15 ezer tudományos dolgozó volt, de a jelek szerint reális számuk csak 7500 körül mozgott. Egy térség sikeres fejlődésének záloga a tudás és az innovációs készség alkalmazhatósága – ehhez kitűnő tehetséggondozó iskolák és egyetemi karok kellene.

2. Az iskola és a társadalom párbeszéde

Az oktatásügy alapvető funkcióit tekintve nyitott intézményesített rendszer. Éppen ezért az iskolarendszer és a környezete között folyamatos párbeszédre van szükség. Az oktatás egy ország emberi erőforrásának fejlődésére hat akkor, ha megvan az állandó kommunikáció az oktatási intézmények és más társadalmi alrendszerek között. Az oktatási intézmények akkor felelnek meg alapvető funkciójuknak, ha kielégítik a munkaerőpiac pluralisztikus igényeit, megfelelő iskolai végzettségű szakembereket képeznek mind a gazdaság, mind a szolgáltatás szükségleteinek kielégítésére. Európában az emberi erőforrás szerepe sokrétű, differenciált, mert meg kell felelnie a multikulturális környezetnek, a technológia változásával járó kihívásoknak, a modern munkaszervezésnek, az újítások folyamatos bevezetésének. Ha az oktatási rendszer erre nem felkészült, kimarad a szakemberek gyors szelekciója a munkaerőpiacon, a munkatechnológia változásaira nem képesek időben reagálni, a fiatal, jól képzett elit is elveszti versenyképességét. Ma a szerbiai fiatalok az iskolákban többé-kevésbé elfogadják a felállított normákat és értékeket, de kritikusak, „követelik” az oktatásreformokat, az alkalmazható képességfejlesztés érdekében. Ahhoz, hogy sikeres szakemberek legyenek az EU standardok szerint, fejlett iskolai infrastruktúra, modern módszertani eszközök kelljenek.

A 2000 óta tartó gazdasági reformtörekvések következményeként Szerbiában a munkahelyek nagy többsége új igényeket fogalmaz meg a munkavállalók szaktudását illetően. Elsősorban gyakorlati jellegű és rugalmas tudáselemeket igényel a termelés, ami a multidiszciplináris képzettség előtérbe kerülését jelenti, általánossá válik a folyamatos átképzési igény. Hogy erre mennyire rosszul „válaszol” az iskolarendszer abból is látszik, hogy a szerbiai fiatalok 15–25 éves korosztálya az összes munkanélküli 20-27%-t képezi. A fiatal munkanélküliek túlnyomó többségének életkora 19–25 év (kb. 98%) és középiskolai oklevele van. A munkaerőpiacon belüli változás növelte a *felsőfokú diplomások versenyelőnyét*. A munkanélküliségi és különösen a mobilitási statisztikák egyértelműen a felsőfokú képzés tekintélyének növekedését mutatják, ami tovább erősíti a fiatalok tanulási igényét². Felméréseink³ szerint napjainkban szinte lehetetlen gyorsan elhelyezkedni friss középiskolai diplomával. Munkaerőpiaci helyzetüket a fiatalok viszonylag borúsán látják. Sokan gondolják, hogy a továbbtanulás elhalasztja a munkanélküliséggel való szembesülést. Adataink szerint a *megkérdezettek fele tanulna tovább* valamilyen felsőoktatási formában, a városi származásúak nagyobb valószínűséggel, mint a falvakból származók. A középiskolát végzettek elsősorban a közgazdasági, műszaki és informatikai képzésben gondolkodnak. A második lehetőségként megjelenik terveikben a pedagógia, illetve a bölcsészeti szakok iránti igény is. A természettudományi, mezőgazdasági és jogi képzés terve már kisebb mértékű, valószínűleg azért, mert e képzések nem magyar nyelvűek. A képzési kínálat korszerűsítése során új szakirányok váltak attraktívvá. Észlehető pl. a közgazdasági és egyéb menedzseri szakok keresése; a műszaki képzés az informatika irányába mozdult el. Ugyanakkor a magyar fiatalok nagy része szeretne anyanyelvű oktatásban részesülni: pedagógusszakok, vagy üzleti főiskola, kertészeti és mérnökképzést említve.

A felsőoktatásban és a munkakeresésben a vajdasági magyar fiatalok a régióbeli többségi nemzet fiataljaival veszik fel a versenyt, nem pedig a magyarországi vagy európai mintát követik. Szakma- és munkahelyválasztás terén a szerbiai/régióbeli munkaerő-piacitényező a döntőek, nem pedig az európai normafeltételek. A fiatalok többsége nem végez a képzettségének megfelelő munkát és az elkövetkező 3 évben, munkahely-változtatást tervez. A kedvező munkalehetőségért a fiatalok készek szakmai továbbképzéseken részt venni,

² Lásd Gábrity Molnár Irén: Oktatásügy – a tudás alapú társadalom felé, In: Kistérségek életerejéje, 2006.

³ Lásd Gábrity Molnár Irén tanulmányát a Karrierutak vagy parkoló pályák? 2007. 211-272 oldal.

idegen nyelvet tanulni, de akár külföldre is távozni. Az anyaországban tanuló vajdasági fiatalok ezt a lehetőséget túlélési stratégiaként választották, főleg anyagi és megélhetési okok miatt, de közrejátszott az Európai Unióba tagosodás ténye is, mint húzóerő.

A presztízsszakmákról a vajdasági fiatalok válasza (az interjúkból és a fókuszcsoportoknál együttvéve)⁴ a következő sorrendet alakította ki: menedzser, banki/pénzügyes munkák, marketing-, informatikai munkák, programozó, vállalkozó, közgazdász, képzett könyvelő, ügyvéd, egyetemi tanár, logista, építészmérnök, szakorvos. A vajdasági többnyelvű környezetben előnyös a nyelvtudás (anyanyelv, környezetnyelv, államnyelv vagy az idegen nyelv funkcionális használata).

A munkaközvetítő irodák adatai alapján a keresett szakmák a régióban: közgazdász-menedzser, informatikus, logisztikai szakember, építészmérnök, pénzügyi szakértő, marketingszakember, reklámszakértő, szakorvos, fogorvos, szimultán fordító, turisztikai szakember (vendéglátóipar), vállalkozó, építész, szobafestő, kőműves, textilmunkás. A nem igényelt szakmák a pedagógus (főleg óvónő és tanító, nem pedig tanár), fémmegmunkáló munkás, fodrász, vegyész, gépkocsivezető, kertész, bölcsészszakok (kivéve a pszichológust és az angol nyelvészt), kereskedő-eladó.

B.) Karrier-utak Vajdaságban

Empirikus kutatásunk⁵ célja az volt, hogy rámutassunk a módszeres karrierépítés fontosságára, továbbá, hogy megtaláljuk a vajdasági régióra jellemző sikeresen és sikertelenül indított munkaéletutakra, megtaláljuk a magyar fiatalokra jellemző szakokat, átlássuk a jelenlegi munkalehetőségeket és a migrációs hajlamot.

1. A friss diplomások karrierkutatása

Az empirikus kutatáseredmények elemzésekor, a vajdasági tipikus karrier-utak az iskola tervezése/választása, a továbbtanulási hajlam és a munkahely keresése, majd a foglalkoztatottsági esélyek mentén mutatkoztak meg. Azok a dimenziók, amelyek a jellegzetes karrier-utakat kimutatják a következők: nem, születési/lakhelybeli/középiszkolai régió, település, felsőoktatási intézmény, szak, tökefajta, nyelvtudás típusa, több diploma, lehetőség/közelség, kudarckerülő magatartás. E tényezőknek a hatását egyenként elemezni lehet a terepen elvégzett interjúk és a fókuszcsoport vizsgálat alapján.

A *fiatal neme* annyiban határozza meg a karrierépítést, hogy Vajdaságban a fiúk főleg a műszaki, villamossági, építészeti és gépészeti szakokat választják, míg a jellegzetes lányok szakmák majdnem az összes többi: pedagógus, közgazdász orvos/medikus, bölcsész stb. Ott ahol a fiúk és a lányok is hasonlóan érdeklődnek: jog, informatika, természettudományi szakok, mezőgazdaság/kertészet.

⁴ Lásd ugyanott.

⁵ A Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének (Budapest) koordinálásával, egy Kárpát-medencei közös kutatás-módszertan kidolgozása után, a vajdasági kutatócsoport három adatgyűjtésbe kezdett, 2006 augusztusa és októbere között: 20 *mélyinterjút* készített, *fókuszcsoportos* beszélgetéseket szervezett (az első csoport résztvevői 23-30 év közötti diplomázott közgazdász/műszaki/informatikus fiatalok, a másodikban pedig pedagógusok/művészek/orvosok, szociális munkások, pszichológusok voltak) és címadatokat gyűjtött egy lehetséges *kérdőíves felmérés* előkészítése érdekében (394 végzett magyar egyetemista hallgató és főiskolás adatai). Az empirikus kutatást és az elemzést a Magyarorsággal együttműködő Tudományos Társaság (Szabadka) végezte el Gábrity Molnár Irén koordinálásával.

A **születési/lakhelybeli dimenzió** fontos, mert meghatározza a magyar tannyelvű iskolahálózat mennyiségi és minőségi értékeit, ugyanakkor a fiataljaink nyelvtudását is. A vajdasági tartományban, a tömbben élő magyarok (Észak-Bácska és Észak-Bánát, Tisza-mente) rendelkezésére áll egy viszonylag stabil fennállású magyar általános és középiskolai hálózat, amiben lehet válogatni. A *tömbben*, főleg Észak-Bácskában és Észak-Bánátban iskoláikat érettségig magyarul fejezték be, majd választhattak szerb, vagy magyar tannyelvű felsőoktatási intézményt. Legtöbbször a magyar tannyelvű mellett döntöttek (a magyarországi lehetőségeket is beleszámítva), mert nyelvi nehézséggel küszködtek. A leggyakoribb válaszok arra a kérdésre, hogy tanult-e államnyelven tanulmányai alatt: „*Kétnyelvű óvoda, általános és középiskola magyarul, egyetem szerbül.*”⁶ A Tisza mentén Újvidék közelében már gyakoribb a szerb nyelvhasználat a közéletben és a vegyes tannyelvű iskolában is. Egy közgazdász így nyilatkozik: „*Szerbül az utcán tanultam meg a szerb gyerekektől, az iskolát főleg magyarul végeztem, csak az egyetemet szerbül. A becsei gimnáziumban több tantárgyat tanultunk szerb nyelven*”⁷. A többségében magyarul lakta településen (Magyarkanizsa) élő műszaki végzettségű fiú csak akkor tanult meg szerbül, amikor Újvidékre ment egyetemre: „*A nagy változás illetve a törés az a középiskola után az egyetem volt, amikor a mindennapi állandó magyar nyelvhasználat után, következett a sokkal gyakoribb szerb nyelvhasználat és úgy érzem, hogy az egyetem alatt tanultam meg szerbül igazán.*”⁸ A szórvány kistérségekben már csak az általános iskola alsó osztályában tanulnak anyanyelvükön a tanulók (Szerémség, Dél- és részben Közép-Bánát, Nyugat- és részben Dél-Bácska körzete). A szigetmagyarság településein olyan középiskolába jutnak be fiataljaink, ahol vagy két-tannyelvű az oktatás, vagy csak szerb (pl. Muzslya/Nagybecskerek vonzásterülete, vagy Temerin/Újvidék vonzásterülete).

A térségben a jövőépítés szempontjából meghatározó tényező az oktatási intézmény kiválasztása. Egy-egy **felsőoktatási intézmény**, vagy egyes szakiránya, különböző esélyeket nyújt a hallgatóknak. Az általában elismertek, főleg az állami karok, tradicionálisan és folyamatosan képeznek, az utóbbi években zökkenőmentesen akkreditálódtak a Bolognai-elvek szerint, viszont legtöbb magánkar átmeneti munkaengedéllyel működik és „könnyebbnek” számít. A fiatalok szerint, azok a karok, ahova nehéz bejutni, mert nagy az érdeklődés és esetleg presztízsszakmát is nyújthat: közgazdasági, jogi, orvosi, a bölcsészeten az angol vagy a pszichológia szak, villamosági/informatikai szak, programozó szakok stb.

A **tipikus vajdasági karrierépítésben** jelen vannak a következő „tőkefajták”: tudástőke, anyagi háttér, tapasztalati-, kapcsolati tőke, nyelvtudás, számítógép-használat. A lekérdezés során az friss diplomások erről így vélekednek:

- A **tudástőkét** meg lehet szerezni, de kell hozzá jeles alap- és középfokú iskolai végzettség, amihez társul a továbbtanulási szándék/motiváltság (ami nem szülői invitálásra épül, hanem a fiatal önálló döntésére). A városban (Szabadka, Újvidéken, Zentán, Szegeden) érettségizők zöme igyekszik megvalósítani ezt a lehetőséget. A vajdasági terepkutatás alapján az iskola/szakmaválasztást legfőképp befolyásoló tényezők: az egyén szakmai érdeklődése, az iskola vagy egyetem közelsége, valamint tannyelve. A fiatalok véleménye tehát az, hogy továbbtanulásukat gyakran befolyásolta a felsőoktatási intézmény közelsége, tannyelve.

⁶ 26 éves tömbben élő pszichológiát diplomázott lány

⁷ 29 éves közgazdász fiú

⁸ 25 éves magyarkanizsai fiú, aki most másoddiplomáját szerzi, a villamosmérnöki után közgazdaságot tanul.

- Az **anyagi tőke**, akkor mutatkozik előnyösnek, amikor a fiatal olyan kart választ, amely preferált szakmát ad, és aminek elvégzéséhez van anyagi fedezete is. Például, nem túl magas a tandíj, az intézmény közelsége miatt nincs (vagy csak minimális) az utazási költsége, tűrhetőek a lakhatási költségek. Ilyenek például a tömbben élők számára a Közgazdasági Kar, Műszaki főiskola Szabadkán. A magas tandíjas karok választásakor (pl. orvosi Újvidéken), vagy az utazó, albérletben lakó fiatalok esetében döntő a szülők anyagi helyzete. A diplomázás után nem csak a munkanélküliség miatt, de a gyenge kereset esetén is, a fiatalok gyakran kénytelenek továbbra is igénybe venni/elfogadni a szülők támogatását. A friss diplomások hiába terveznek önálló vállalkozást, ahhoz **befektetési alaptőke** vagy hitelkérelmezési képesség kellene. Kivételt képez, ha már sikeres családi vállalkozásban vehetnek részt⁹.

Térségünkben elterjedt a *fiatalok késői önállósodása*, hiszen az iskolaévek kinyúltak, a házasodási szándék alacsony, gyakori a munkanélküliség, ezért jelen van az anyagi függőség a szülőktől. A húsz interjúalany közül 80%-ukra ráillik az a nyilatkozat, hogy a *szüleinél lakik*. Akkor is ezt válaszolják a huszonévesek, ha már dolgoznak valahol: „... Mert hogy most van egy munkahelyem, két hete felvettek tanárnak a helyi általános iskolába képzőművészet tanárnak, és tehát ez egy bizonyos fizetést ... függetlenséget is jelent számomra. De azt gondolom, hogy a szüleim anyagi támogatására ez mellett is még szükségem lesz. Nyilván.”¹⁰ Sőt aki munkája miatt még át is képezte magát, bizony rászorul a szülői támogatásra: „Lakhatásom a jelen viszonyok szerint megoldott, bár véleményem szerint egy ilyen korú fiatal nőnek illene a szülői házból elköltöznie és önálló életet élnie, de ezt sajnos nem tudom megteremteni magamnak, ha a szülői segítség sem adatik meg. Jelen helyzetben az albérlet lehetősége lenne adott, ez esetben viszont sokkal szerényebb körülmények között élnék, nem mehetnék nyaralni, kevesebb jutna öltözködésre.”¹¹ „Szüleimnél élek, a fizetésünk épp az átlagfizetés határán van.”¹² A pszichológus egyke lány, miután édesapja meghalt, anyjával maradt, pedig örökségéből már tellene külön háztarásra is: „Nyugdíjas édesanyámmal élek... Az édesanyám időnként támogat. Rendelkezem saját autóval, örökölttem egy ingatlant a nagyszüleimtől, valamint a jelenleg lakott ingatlanból az édesapám utáni rész engem illet.”¹³

Konklúzió: Diplomázás után, a biztos és az alkalmi munkahely se garancia Vajdaságban a megfelelő anyagi háttérhez; sok fiatal átmeneti megbízásos, vagy túlórák munkát vállal. A szülői támogatás főleg a lakhatás és élelmezésképpen nélkülözhetetlen.

- A **tapasztalati tőke**, a friss diplomások fejében jó gyakorlati tudást jelent, főleg a presztízsszakmában. Pl. egy műszaki informatikus a gyakorlati éveit után, vagy a menedzser néhány éves munkatapasztalat után azt mondhatja el magáról, hogy kiismeri magát a szakmában, önállóan vállalja a munkafeladatait, kreatív és szakmai ambíciói vannak. Ők főleg a magánszektorban szeretnének munkát kapni, mint tapasztalt programozó informatikus, pénzügyi szakember (külföldi bankokban). Ilyen a medikus, aki magánklinikán is alkalmazható, egyetemi tanársegéd „menő” karokon, többéves gyakorlattal/klientúrával rendelkező ügyvédirodában alkalmazott stb. A tapasztalati tőke Vajdaságban, a pedagógus szakmában sajnos nem jelent sokat, ezért képezik át magukat, ha nem találnak megfelelő

⁹ A vajdasági terepmunkában kikérdezett alanyok közül⁹ két esetben a vállalkozó apa után a fiú is bekapcsolódhatott a kisiparosi munkába.

¹⁰ Temerini művész szakos fiú, akinek apja nyugdíjas és földműveléssel egészíti ki a családi költségvetést, anyja pedig háziasszony.

¹¹ 27 éves újságíró lány, aki tanítónak tanult

¹² 27 éves fiú, jelenleg munkanélküli közgazdász

¹³ Szabadkai pszichológus lány, aki munkaviszonyban van és továbbtanul.

munkát. Pedagógus diplomával vállalnak például újságírói, szerkesztői munkát, amihez még sokat kell tapasztalni és a munkahelyen gyakorolni egy szakképzett idősebb kollega mellett¹⁴.

- **Nyelvtudás** alatt a vajdasági régióban, a környezetnyelv (főleg a magyar), államnyelv és az idegen nyelvek tudását értelmessik a diplomások. Egy magyar friss diplomás vagy jól beszél a szerbet (főleg ha nagyvárosban vagy a szórványban él, hiszen szerbül kommunikált a környezetében és az iskolában is) és ezért nyelvezetében a magyar nem mindig tökéletes, vagy pedig anyanyelvén tanul és kommunikál, ami miatt viszont az államnyelvet gyengén tanulja meg (ez hátrány a munkavállaláskor, kivéve, ha magyar érdekeltségű cégbe kap állást a tömbben, vagy ha Magyarországon keres munkát). A nem funkcionális kétnyelvűség legtöbbször csak a falusi fiataloknál jelentkezik, míg a városban születettek mindkét nyelvet viszonylag jól használják. Nem kétséges, hogy a szakmát legjobb anyanyelven elsajátítani, mégis a vajdasági tapasztalatok a szaktudás megszerzése után az elhelyezkedés irányában már mást mutatnak. A sikeresebb karrier szempontjából előnyösebb, ha a fiatalok alap- és középfokon anyanyelvükön tanulnak, miközben kielégítően megtanulják az államnyelvet és később szerbül, hiszen a felsőoktatási szinten válogathatnak a piacigényes szakok közül a tannyelvtől függetlenül. Ha valaki gyengén tud szerbül, később már nehezebben pótolja az államnyelv hiányosságait, mint a magyar nyelvtudását. Az elhelyezkedéskor utólag több erőfeszítést igényel a szerb nyelv tanulása, mint a szükséges kisebbségi környezetnyelv ismerete. A fiatalok tapasztalata szerint szakmailag és területileg is mobilisabbak azok, akik kitűnően beszélnek a szerb nyelvet, esetleg a magyart, vagy az idegen nyelvet hozzátanulják. Az idegen (főleg az angol) nyelvtudás ma fontos követelmény, amit a fiatalok kurzusokon és magánúton is tanulnak, mivel az iskola általában nem nyújt eleget.

- A **számítógép kezelés** minden szakmánál, de főleg a műszakinál nélkülözhetetlen. Az újabb igényekként jelentkező képességekről, kompetenciákról a fiataloknak nincs elmarasztaló véleményük, hiszen kivétel nélkül mindenki megtanulja a szükséges programkezelést, ha nem az iskolában, akkor külön kurzusokon. Legtöbbször magánórákat vesznek felnőttképzési programok kereteiben, vagy akár barátaiktól, ismerőseiktől tanulják el a komputerkezelést.

- A **kapcsolati tőke** (ismeretség) főleg a munkakeresés idején fontos, hiszen a beajánlás jelentős mértékben hozzásegíthet a munkába álláshoz. Ha szelektáljuk a nyilatkozatokból az egyénre szabott sorsokat, akkor általánosságban a jellegzetes válaszok a munkakeresés módjáról: „*Személyes kapcsolatokon keresztül. Ismeretség és háttér-információ nélkül nincs bizalom és munka se...*”¹⁵ Képzett informatikus fiú álláskeresési módja, ami végül sikerrel járt: „*Interneten böngésztem álláshirdetések után, feliratkoztam állásokat hirdető hírlevelekre, magán-munkaközvetítő céghez fordultam, újságban kerestem az álláslehetőségeket, tudattam ismerőseimmel, hogy munkát keresek...*” A fiatalok néhány év leforgása alatt több munkahelyet cserélnek. Kezdetben elvállalnak „akármit”, néha még illegálisan is, de később jobb esélyek is akadnak. A pszichológiát végzett 25 éves nő vallomása szerint, három év alatt váltott 3 munkahelyet. Az óvóképzőben végzett 26 éves lány inkább azonnal átképezte magát, mert nem is reménykedett, hogy óvónőként a szórványban magyar kiscsoportot fog vezetni, hiszen gyermek híján nincs erre a szakmára szükség.

A munkaközvetítői irodák főleg az alacsony iskolavégzettségű, például szakiskolát végzett, leghátrányosabb munkanélküli rétegnek szerveznek át- és továbbképzést. ***A diplomás magyar fiatalok zöme nem jelentkezik be a munkaközvetítő irodába. A felsőoktatási diplomával***

¹⁴ Lásd a Magyar Szó napilap szerkesztőségében és rádióriporterként munkát vállaló fiatalok nyilatkozatát.

¹⁵ 25 éves műszaki főiskolát végzett magyarkanizsai fiú

rendelkezők, az ismerősök és barátok által, vagy újságban, interneten meghirdetett alkalomra várnak. A munkaközvetítő irodákról általában kedvezőtlen a vélemény.

A kutatásunk megmutatta, hogy a vajdasági karrierépítő fiatalok még nem követik európai kortársaikat a **másoddiploma-szerzés** terén. Elsősorban hosszan kinyúlik az alapidiploma megszerzése: 25-28 életévig is. Érezhető a továbbképzések és a több szakon való tanulás szándék, de a diplomások legtöbbször szeretne a munkaerő-piaci helyezkedése során „csak” a legfontosabb és nélkülözhetetlen nyelvtudást, számítógép kezelést és egyéb szakmai kreativitást megtanulni. A második diploma csak a kivételes tehetségek, ambíciósok és a jól szituáltak privilégiuma. Legtöbbször a szakmában szeretnék tovább képezni magukat, de többéves sikertelen munkába állás után a bölcsész szakosoknál **átképzések** is vannak. Mivel az egyetem nem kínál átképzést, azok, akik nem találtak állást, új szakmában keresnek lehetőséget. Például óvónőből rádiós, tanítónőből újságíró vagy szociális munkás lett, a műszaki végzettségű pedig anyakönyvezőként dolgozik. Az ambíciósok inkább továbbképezik magukat¹⁶. **Tanulság: a fiatalok többsége törődik a továbbképzésével, de szívesen vesznek részt inkább gyorstalpalló és olcsó kurzusokon; viszonylag kevesen gondolkodnak másoddiploma, vagy specializálás szerzésén (a megkérdezettek 20%-a). Mindez összefügg az anyagi helyzetükkel és a környezeti hatásokkal is, hiszen a városban élők kedvezőbb feltételek mellett képezhetik tovább magukat a szakmában. A megkérdezettek közül leginkább a bölcsészszakosok képzik át, míg a közgazdászok tovább magukat.**

A **több diploma megszerzése** csak a jól képzett, de a szakmájában nem elégedett fiatalok kiváltsága. A fókuszcsoportban és az interjúkban megtapasztalt válaszok alapján, általános vélemény az, hogy a vajdasági fiataloknál a több diploma nem egy megszokott jelenség, hiszen állandó kereset hiányában drága és nem garantál biztos munkahelyet sem. Mint szakmai mobilitás gyakran csak kényszerként jelentkezik, amikor nem sikerült az eredeti szakmában elhelyezkedni.

A válságos kilencvenes években, a sikeres vajdasági karrierépítésben kirajzolódott egy **raciónalisán gondolkodó magatartás** főleg a falusi fiataloknál, akik minimális anyagi befektetéssel szerettek volna mindenáron diplomához jutni. A szülők sugallatára a frissen érettségizők a legközelebbi városban választottak a felsőoktatási lehetőségek közül, elsősorban a kar közelsége miatt, hiszen a mindennapos ingázás olcsóbbnak tűnt, mint egy drága albérleti lakás a nagyvárosban több éven át. Néhány interjúalany (főleg a műszaki-informatikai szakon), azért választotta a távoktatási lehetőséget, mert hétvégeken ingázó utazással megoldotta az óralátogatásokat.

A vajdasági fiataloknál akkor fedezzük fel a **kudarckerülő magatartást**, amikor a tannyelv függvényében választanak a legközelebbi városban felsőoktatási intézményt. Például, egy szerbül gyengén tudó középiskolás legszívesebben a Tanítóképzőbe iratkozik (ha lány) és a Műszaki főiskolára (ha fiú) Szabadkán, mert ez, magyar nyelven folyik. Ez nem nevezhető lustaságnak, hiszen a magyar nyelvkörnyezetben nem is volt alkalma megtanulni az államnyelvet. Jóhiszeműen azt is állíthatjuk, hogy a tömbben élő falusi és kisvárosi magyar gyerekek önhibájukon kívül eső tények miatt nem tudnak szerbül (az általános és középiskolában is gyengén tanítják a szerb nyelvet) és ezt a problémát, mivel mindenáron diplomához szeretnének jutni, egy valójában energiatakarékos lehetőséggel oldanák meg. Ezt a kisebbségek hátrányos helyzeteként is elkönnyelhetnénk, ami azt jelenti, hogy a magyar

¹⁶ A megkérdezett fiatalok közül egy közgazdász jelenleg PhD kurzuson van, az orvos szakosítást szeretne, a pszichológus pedig tovább specializál mentálhigiéniai szakon.

tanulók gyakran pluszenergia befektetésével jutnak el ugyanazon esélyekhez, mint a korabeli szerb fiatalok. A pedagógustársadalom folyamatosan azon vitatkozik, hogy egy szakma megszerzésében melyik út a valódi? Magyarul jól kitanulni a szakmát, de az elégtelen nyelvtudás miatt esélytelenebbnek lenni a szerbiai munkerőpiacon, vagy mindkét nyelven tanulni és ezzel bukdácsolva, nehézségek árán tanulja a szakmát, de kommunikál mindkét nyelven.

2. A tipikus karrier-utakat Vajdaságban meghatározó objektív és szubjektív alaptényezők összegzése

Az életpálya-stratégiák azért differenciáltak a vajdasági fiataloknál, mert több tényező hatására választanak szakot (kart). Egy-egy karriersors esetében nem ugyanaz a tényező hat döntően, sőt egy rövid iskolai- és munkavállalási karrierben is megmutatkozik, hogy gyakran kell a fiatalnak alkalmazkodni, rugalmasan szakot, vagy munkahelyet váltani más-más környezeti hatástényező miatt. A falusi, vagy városi szociális háttér, vagy a nyelvi környezet más-más feltételeket szab a fiatalok továbbtanulásában. Részben a családi anyagi háttér függvényében (szülői sugallatra) döntenek, mégis kihangsúlyozzák, hogy az egyéni szakmai érdeklődés is fontos a számukra. Harmadsorban, a hálózathatás a városvonzás is döntő volt, (például Szabadka és Zenta választásakor) a magyarok részére.

Nagymértékben jelen van a tudatos jövőépítés, a piacorientált szakválasztás és a megfelelő munkahelyszerzés folyamatában is. A fiatalok általában nem követik szüleik szakmáját. Legtöbb szülő középiskolai végzettséggel rendelkezik. Mindössze néhány interjúalany nyilatkozott úgy, hogy a szakmát szüleinél ismerte meg. A költségkímélő megoldás, sokuknál döntően befolyásolta a továbbtanulást, sőt a kockázatkerülő magatartás jelentkezik a hátrányosabb helyzetű csoportoknál.

Nagy a tudatosság a racionális stratégiák kiválasztásában a pályaválasztáskor, vagyis a fiatalok kiismerik magukat a presztízsszakma megválasztásában, de ettől eltérhetnek, ha egy olcsóbb, vagy energiakímélő lehetőséget látnak maguknak. Nagyobb a hallgatói mobilitás a közgazdászoknál és a műszakisoknál, kisebb a hallgatói mobilitás a bölcsész és pedagógus szakon, az alacsonyabb státuszú rétegekben. A megkérdezett fiatalok közül főleg a műszaki és közgazdász végzettségűek jutottak több munkalehetőséghez (akár az állami, vagy magán szférában), nagyobb a mozgásterük a régióban, míg a bölcsészek és a pedagógusok a magyar településhez és állami intézményekhez kötődnek.

A fiatalok egy része nem a képzettségének megfelelő munkát végez, amit megfelelő munkalehetőség hiányában voltak kénytelenek elfogadni. Többsége úgy véli, hogy a fizetése a szerbiai átlagfizetésnél alacsonyabb (főleg az első munkahely esetében), és munkahely-változtatást terveznek, vagy elvándorlási hajlamaik vannak. Többségük a legális mellett alkalmi munkákat is vállal, és úgy gondolja, hogy munkanélküliségének fő oka, hogy nem rendelkezik megfelelő kapcsolatokkal, ismeretségekkel. A vajdasági magyar fiatalok tisztában vannak munkaerő-piaci helyzetük nehézségeivel, reális képpel rendelkeznek a jelenlegi munkanélküliségről, a továbbtanulási szándékuk ezért is kedvező.

A **zsákutcás karrier-pályák** néhány társadalmi dimenziót foglalnak magukba, amelyeket, mint akadályokat esetenként a kitartó fiatalok legyőzhetnek, vagy migrációval oldják meg az átmeneti sikertelenséget:

- Gyakori, fárasztó és költséges ingázás a várostól távoli lakhely miatt; Ha a magyar fiatal szórványban él, sőt falun, gyakran naponta utazva jár el a legközelebbi

szakközépiskolába, de az érettségi után is ingázó munkahelyre van kilátása, vagy albérletben él, ha a továbbtanulást választja¹⁷ (az egyetemista otthon nem gyakori alternatíva a vajdasági magyar hallgatók körében).

- Eleve hátrányt jelent, ha egy vajdasági fiatal nem képes az előnyöket jelentő állami felsőoktatási intézményben felvételizni, vagy nem piacigényes szakot választ.
- Az anyagi háttérbiztosítása céljából a fiataloknál gyakori a szülőkre való támaszkodás, de a munkahely mellett a másodállás vállalása, vagy a fuszás is. Megreked a karrier, ha a szülők nem képesek a tanulmány költségeit finanszírozni, ezért alkalmi munka mellett, magán karokon, vagy kihelyezett tagozaton távoktatással próbálkozik a fiatal. Sok időt és energiát elfecsérel egy fiatal, ha a munkaerőpiacon több éven át sikertelenül próbálkozik, vagy ha „átmenetileg” feketemunkát vállal, szakmáján kívül és alulfizetetten.
- A magyar fiatal munkavállalók karrierje akadozik, ha a szerb nyelvtudásuk gyenge, vagy nem tudnak legalább egy világnyelvet is. Energiakímélő megoldásként, megtörténik, hogy oda iratkozik ahol számára a „legkönnyebb” diplomához jutni, vagyis ha a főiskola/kar tannyelve magyar, de tulajdonképpen nem érdekli a szakma, nincs is hozzá képessége/alkata.

C.) A fiatalok állítják

A fiatal vajdasági interjúalanyok válaszai szerint a munkába állás és karrierépítési esélyhez legfőképp a következő fontos tényezők kellene¹⁸:

Találékonyság - „... az lesz a sikeres, aki bármilyen nehéz helyzetbe kerül is megpróbálja feltalálni magát, és addig küzd, amíg meg nem valósítja az elképzelését, legyenek bármilyen nagyok is az akadályok. Értelemszerűen ezek az emberek bármilyen országban, bármilyen gazdasági helyzetben fel fogják magukat találni. Mindazonáltal nem ártanak a jó kapcsolatok, a merészség, az önbizalom és egy csipetnyi szerencse.”

Kitartás -"szakmai stabilitás" – „A sikeres ember az, aki jól érzi magát a bőrében és észre tudja venni a boldogságot. Kitartás kell a boldoguláshoz, egészség és nem feltétlenül pénz. Érzelmi, szakmai stabilitás, egyfajta létbizonyosság. Kellene ehhez kommunikációs csatornák, továbbá állandó aktivitás az életben, szakmában.”

Szorgalom – „A sikerességet, véleményem szerint, sajnos ma a média határozza meg. Ha bekerülünk a nyuszis magazinba, akkor sikeresek vagyunk? Igen, mondják a pletykalapok. Akkor mi értelme van évtizedeket szorgalmasan dolgozni? Ezt ma már kevés ember elé állíthatjuk tetszetős és követendő példaképként.”

Sikeres karrier – „Lehet valaki akkor is sikeres, ha hivatásában eléri a csúcst, ha meg tudja valósítani azt, amit szakmai szempontból eltervezett és még annál is többet. Lehet valaki sikeres a hobbijában pl. kiváló versmondó, sportoló, festő,... És lehet a sikeres ember a családban is jó családanya, édesapa.”

Hírnév – „Az átlagember számára az a sikeres, aki ismert, és aki sok pénzt keres.”

Szerencse – „Sikeres ember az, akinek szerencséje van az életben. Szerencse kell, hogy tanulmányaidat úgy fejezd be, ahogy szeretnéd, hogy olyan kapcsolatokat alakíts ki magad körül, amilyeneket te szeretnél, és akkor lesz valaki sikeres, ha azt csinálja, ott és akkor, ami

¹⁷ Lásd bővebben: *Gábrity Molnár Irén* (2007): *Megmaradás, avagy továbbtanulási lehetőségek és szándékok a Vajdaságban*, 110-120 oldal

¹⁸ Lásd bővebben: *Gábrity Molnár Irén* (2007): *Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei*, In: *Karrierutak vagy parkoló pályák?*, 2007.

neki a legjobban megfelel. De a siker az nem pusztán anyagiakon múlik, habár anyagi vonzata is van, ám valaki azért lesz sikeres, mert azt csinálja, amit szeret...”

Egy adott környezet - Az országban, régióban, településeken is kell egy adag szerencse: ötletek, pénz, lehetőség. Fel kell ismerni, hogy milyen lehetőségek rejlenek a településen. Olyan ember tud azonban csak boldogulni, aki ott jól érzi magát. *„Háttár kell. Szülői, családi vagy más környezeti háttér az elinduláshoz. Sajnos úgy látom, hogy a politikai háttér is mind fontosabbá válik.”*

Vállalkozás – *„Ebben a sorrendben: kezdőtőke, szakmai hozzáértés, üzleti érzék, szerencse.”*

Pénz – *„A sikeres ember fogalma relatív. Többféle szempontból lehet sikeres egy ember. Van, aki a pénzzel méri. Minél többet keres, annál sikeresebb.”*

D.) Empirikus kutatások tanulságai¹⁹

Szerbiában a rendszerváltás évtizedek óta tart, megszakítva válságos és háborús időszakokkal. A gazdasági átalakulás szerkezete, gyorsasága és társadalmi hatása hullámzik. A változások között döntő jelentőségű *a munkaerőpiac átalakulása*, elsősorban a munkaerő mennyiségi és minőségi (szakmai) összetételével kapcsolatban. A foglalkoztatottság szerkezeti változása két ellentétes irányba ható tényező függvénye: egyrészt az *(állami) vállalatok felszámolása, másrészt az új vállalkozások létrejöttének az eredménye*. A gazdaság szerkezeti átalakulásakor az ún. *„piacképes” szakmák összetétele is megváltozik*, amelyről a potenciális munkavállalónak időben kell értesülnie, mert ez befolyásolhatja a fiatalok szakmaválasztását és a felnőttek átképzési hajlamát.

A vajdasági iskolai hálózatépítésben *főleg a kapacitásfeltöltő viselkedési magatartás érvényesül. Új szakot az iskolák sokszor a tanulói érdeklődés alapján nyitnak, nem a piaci (munkáltatói) szükségletek értelmében. Piaci igény alatt a szakra jelentkezők minél tömegesebb számát értelmek az iskolák, és úgy tartják, hogy minél populárisabbak a működtetett szakok, annál piacképesebb az adott iskola, mert így tud mind kiterjedtebb tanulói vonzástörzetet működtetni. Hiányos a munka- és a szakmegosztás a régió középiskolái között. Ezért gyakori jelenség a szakok megduplázódása, máshol a kapacitások hiányosak. Az államilag működtetett középiskolai intézmények hamarosan erőteljes racionalizációs folyamatokon mennek majd keresztül, amely a felnőttoktatás megszervezésére szánt pénzeszközök újrafelosztásában nyilvánul meg. Várható *a létszámleépítés, különösen a nem megfelelő kompetenciákkal rendelkezők esetében.**

A vajdasági középiskoláknak nincs konzisztens, egyszerűen (az érdekeltek felé publikált), követhető felnőttképzési terve (átképzés, továbbképzés, kiegészítő képzés, szakosodás). A felnőttképzés a megfelelő törvény hiányában egyelőre ad hoc működik. Ha felkeresik/felkérlik az iskolákat, vesznek fel magántanulót, de saját menedzselésük még nincs.

¹⁹ A Regionális Tudományi Társaság (Szabadka) szakembereinek héttagú csoportja, 2008 tavaszán Gábrity Molnár Irén vezetésével vállalkozott az intézményes szakképzés (a vajdasági magyar középiskolák, érintve a főiskolai és egyetemi képzés lehetőségeit is) kínálatának összevetésére a munkaerő-piaci szükségletekkel a térségben. Az iskolai esettanulmányok megmutatták az eltérés a munkaerő kereslet és kínálat között. Ehhez négy adatgyűjtési technikát alkalmaztak: (1) Mélyinterjúk készítése munkaadók képviselőivel – cégvezetőkkel és magánvállalkozókkal, majd az eredmények elemzése; (2) Statisztikai elemzés a munkaközvetítői irodák (állami és magán) munkakeresleti és –kínálati adatairól; (3) Esettanulmányok kidolgozása az aktuális szakképzéssel foglalkozó középiskolákról és háttérintézményekről, kitérve a felnőttképzési lehetőségekre intézményekként; (4) A friss diplomások magatartáskutatása – mentális állapotvizsgálata.

Az iskolákból frissen **kikerülő érettségizőket, mint új munkaerőt a munkaerőpiac kis mértékben tudja csak alkalmazni.** Hosszú a munkakeresésre szánt várakozási idő, és gyakran csak átképzések árán tudnak a potenciális munkavállalók is a szakmakeresletnek megfelelni. Főleg az általános szakok azok, amelyekből később a speciális szükségletek miatt átképzéseket, specializációkat indítványoznak.

A szakképzési problémákat lokális szinteken az illetékesek párbeszédében lehet megoldani: iskolák, állami és magán intézmények, munkanélküliek, foglalkoztatás-ügyi szolgálatok között. Jelenleg az iskolák és a munkaadók ritkán érintkeznek, azt is legtöbbször a munkaerőpiac, és nem az iskola kezdeményezésére. Az iskolák és a foglalkoztatás-ügyi szolgálatok szintén külön „tárgyalgatnak”, legtöbbször a munkaközvetítők kezdeményezésére. ***Hiányzik az aktív és nyitott iskolamenedzselés, a munkanélküliek átképzésének közös terve. Általános a specializált és gyakorlatorientált képzés iránti igény, úgyszintén a főiskolai végzettségű speciális szaktudással, gyakorlati tudással rendelkező humánerőforrás iránt.***

A régióban szakadék van a közép és főiskolai oktatás között. A hangsúly a középfokú oktatáson van, amely egy kiforrott, tradicionális közoktatási hálóra épül. Ez a háló olyan ***specializált tudásátörökítést kell, hogy meghonosítson a régióban, amely túlnövi magát az eddigi konvencionális középiskolai oktatáson.*** Fontos lenne a munkáltató által megfogalmazott ***specializált és gyakorlatorientált képzés mielőbbi megteremtése.***

A vajdasági munkaerőpiacon az egészségügy, a közgazdaságtan és az informatikai műszaki képzés terén kielégítőnek tűnik a szakemberlétszám, de a mezőgazdaságban egyszerre beszélhetünk szakemberhiányról és feleslegről is, akiktől a mezőgazdaságnak meg kell szabadulnia a gazdasági fejlődéssel és a munkaerő kereslettel a mezőgazdaságon kívül. A mezőgazdasági vállalatokban ma is nagyszámú a képzetlen munkaerő. A továbbképzési szükségleteik nincsenek felmérve, és az esetleges bekapcsolódásuk a továbbképzésbe csak egyéni ambíciók függvénye (vállalati támogatásban sem részesülnek).

A meglévő középiskolák és a fejlettebb szakképző központok – munkásegyetemek a továbbképzés, felnőttképzés szervezésben előnyt jelentenének, tekintettel azt ***oktatásszervezési tapasztalataikra.*** Ezekre támaszkodva ***megszervezhető a hatékony felnőtt- és továbbképzés, valamint a szaktanácsadás, akár a leendő tanulók, akár a munkakeresők felé.*** A gyakorlati oktatás rendszere szükségszerűen megtervezhető, mindamelllett, hogy az egész rendszer működésének szerbiai törvényi szabályozása is megoldásra vár: követelményrendszerek, tantervek, személyi feltételek, akkreditálás, vizsgáztatás, oklevelek rendszere, azok összekötése a középiskolai és felsőoktatási rendszerrel.

Külkapcsolatok – nyitottságon a hangsúly. Az oktatási reform előrevetíti, hogy a jövőben a középiskola egyre nyitottabbá fog válni, korszerű taneszközökkel, módszerekkel modern oktatást valósít majd meg. Ebben a folyamatban fontos lépés a környező országok hasonló tanintézményeivel felvenni a kapcsolatot. Ezek az együttműködések egyrészt tapasztalatcserét jelentenek, valamint a tanárok, tanulók betekintést nyerhetnek az európai országok eredményeibe, oktatóinak, diákjainak életébe is.

Konkrét, megoldásra váró feladatok az oktatási és munkapiaci szférában:

1. Mivel a közép- és a felsőoktatás eleve a munkaviszonyt vállalók képzésére van beállítva, ez sokszor megköveteli a ***speciális képzettséget.*** Ennek a jelenlegi oktatás nem mindig tesz eleget. Így például közgazdasági, informatikai, technikai végzettségűek helyezkednek

el a mezőgazdaságban, vagy nyújtanak szolgáltatást a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó vállalatoknak, de idevágó ismereteik nincsenek.

2. A vajdasági munkaadók és vállalatok humánerőforrás menedzsmentje még mindig nem eléggé hatékonyan állapítja meg **a képzéspótlások és a szakosítási igényeket**. A vállalati szükségleteket felmérve, előbb-utóbb át kell majd ütemezni a munkaviszonyban lévők továbbképzését, a megfelelő szakképesítés pótlását, célszerű oktatási programok (akár külföldi tapasztalatok alapján) megvásárlásával a szakmai szervezeteken keresztül.
3. A vajdasági felnőttoktatási rendszer megreformálására, továbbképzések és átképzések profiljainak megtervezéséhez folyamatos **szaktanácsadói** (szakmai hálózatban működő) kompetens hozzájárulásra lesz szükség.
4. **Nélkülözhetetlen a régió humánerőforrás potenciálja számára egy egységes, flexibilis és mobil felnőttoktatási háló működtetése. A felnőttoktatás modalitásai közé sorolandó:**
 - a munkafeleslegek, nem megfelelő végzettségű személyek **átképzése**
 - **kiegészítő képzések** intézményesítése – karöltve a regionális/lokális szinten működő Munkaközvetítő irodákkal/foglalkoztatás-ügyi hivatalokkal,
 - **Moduláris jellegű képzési programok akkreditálása az oktatási intézmények részéről**, amelyek során lehetőség nyílik a kompetencia-hiányosságok kiküszöbölésére, bizonyos kiegészítő tudás/képességek megszerzésére.
 - **Folyamatos továbbképzések szervezése**, racionális, költségkímélő, rugalmas képzési infrastruktúra megalapozásával a régióban. Vegyék át a régióban tevékenykedő oktatási intézmények a **helyi jellegű szemináriumok, oktatási rendezvények szervezését**.
5. A humánerőforrás-hiányosságok miatt **a régióknak alapítani kell több nyelven működő főiskolákat**, több szakkal, gyakorlatorientált képzéssel, hogy pótolni tudja az évtizedek óta jelentkező humán kapacitásbeli innovációs hiányosságokat. Az egyes hiányszakok gyakorlatorientált, felső szintű oktatása megvalósulhat **interregionális**, határon átívelő főiskolai karok együttműködésével is.

E.) Ajánlások a fiatalok karrierépítésének megkönnyítéséhez

A fiatalok tisztában vannak azzal, hogy a szakképzés és hozzá kötődő továbbképzés, valamint a felnőttképzés napjaink és további életvitelünk alapvető problémája, tekintettel a gyors változásokra és az új ismeretek, képességek szükségére, a humán erőforrás állandó fejlesztésére. Ezért a felnőttképzési rendszerben résztvevő szervezetek eleget kell, hogy tegyenek a következő általános céloknak: kompetenciaelvűségnek, gyakorlatorientáltságnak, munkaerő-piaci helyzethez igazodásnak, szakképzési struktúra kialakítási követelményeinek. A fejlesztéspolitika kialakításában, megvalósításában, a rendszer **működtetésében részt kell, hogy vegyenek a gazdaság és a vállalkozók képviselői, a szakmai érdekvédelmi szervezetek, kamarák és az állami ágazati hatóságok** a minisztériumi szinttől az önkormányzatokig. A karrierépítést segítő, kihangsúlyozom **a folyamatos változások monitoringjának** fontosságát a piacorientált felnőttoktatás **minőségközpontúsága** érdekében. Ellenőrizni kell, hogy: megfelelő-e a minőségi, tartalmi, formai szabályozók az oktatásban; megfelel-e az oktatásintézményi infrastruktúra és megfelelő-e az oktatói kompetencia (szakmai-, didaktikai felkészültség, kommunikációs készség, a tanítás mellett a tanulás-irányítási képesség). Az oktatásmenedzsment folyamatosan vizsgálódása azért fontos, mert két utat kell egybefonni: az egyik úton az oktatási intézmény a tanagyaghoz illesztve/építve meghatározza, milyen **kompetenciák**, készségek birtokában akarja vagy képes „kibocsátani” a hallgatóit; a másikon gazdaság, az önkormányzatok, valamint a hallgatók, mint leendő munkavállalók közösen meghatározzák azokat az **elvárásokat, készségeket**, amelyek egy képzési programban kellene.

Irodalomforrás
- a szerző publikációi a témában -

1. **Gábrity Molnár Irén** (2006): *Oktatásügy – a tudás alapú társadalom felé*, In: *Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek*, Szerk. Dr. Gábrity Molnár Irén és Ricz András, Kiadó: Regionális Tudományi Társaság Szabadka, pp. 103-130. <http://www.rtt.org.rs/kiadvanyaink.html#eletero>
2. **Gábrity Molnár Irén** (2007): *Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei*, In: *Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát medencében nemzetközi projektum anyagában*, a MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapján www.mtaki.hu, 2007. pp. 211-272.
3. **Gábrity Molnár Irén** (2007): *Megmaradás, avagy továbbtanulási lehetőségek és szándékok a Vajdaságban*, In: *Konferencia-kötet: Tájak, tájegységek, etnikai kisebbségek Közép-Európában*, Kiadó: B&D Stúdió, Pécs, pp. 110-120.
4. **Gábrity Molnár Irén** (2007): *Friss diplomások karrierútja és esélyei a Vajdaságban*, In: *Kitekintés - Perspective*, Tudományos és kulturális folyóirat XI. évf. 12. szám, Kiadó: Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskola Kar, Békéscsaba, társkiadók: Univerzitea de Vest „Vasile Goldis” Arada és Univerzita Mateja Bela Ekonomská fakulta Banská Bystrica; pp. 76-82.
5. **Gábrity Molnár Irén** (2008): *Friss diplomások tapasztalatai*, In: *HazaéRsz – Esély és esélyegyenlőség a Vajdaságban*, Szerk.: Barlai Jenő és dr. Gábrity Molnár Irén, Kiadó: Vajdasági Módszertani Központ Szabadka: 2008. pp. 135-151. <http://www.hazaersz.eu/>
6. **Gábrity Molnár Irén** (2008): *Oktatásügy a térségben*, In: *Képzettek a jövő, A felnőttképzés háttere Észak-Bácska iskolahálózatában*, Szerk.: Gábrity Molnár Irén, Kiadó: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2008. pp. 31-108. <http://www.rtt.org.rs/kiadvanyaink.html#kepzetke>